

El maltractament entre alumnes

GUIA PER A LES FAMÍLIES

Jordi Collell i Caralt (coord.)

Carme Escudé i Miquel

2002/2003

El maltractament entre alumnes. Guia per a les famílies.

El perquè d'aquesta guia

El maltractament entre alumnes, també conegut amb el terme *bullying*, no és un fenomen nou però ha estat poc valorat pels adults malgrat les greus repercussions que pot tenir sobre els alumnes i sobre el clima de treball del centre. Les escoles que procuren la millora de les relacions entre els alumnes augmenten substancialment el benestar de totes les persones que hi conviuen.

La lluita contra el maltractament entre alumnes forma part de la lluita contra el maltractament en l'àmbit social (contra la violència domèstica, l'assetjament laboral...) que són simplement una continuïtat del maltractament en l'àmbit polític-econòmic que existeix en la societat.

Aquesta guia pretén divulgar què és el maltractament entre alumnes, de quines conductes estem parlant, els indicadors de risc que heu de conèixer les famílies, i de quina manera podeu col·laborar amb l'escola per a fer-hi front.

Una definició de maltractament

"Un/a alumne/a està essent maltractat/da quan està exposat/da, repetidament i al llarg del temps, a accions negatives per part d'un o més estudiants". El maltractament entre iguals té els següents elements:

- Són accions deliberadament hostils.
- Es tracta de repetits incidents al llarg d'un període de temps que provoquen un dany a la víctima que pot anar des de l'estrès al pànic.
- La víctima es troba en una situació de la que no se'n pot sortir tota sola.
- Hi ha una absència de provocació per part de la víctima.

El maltractament pot ser **físic** (pegar, donar empentes, intimidar...), **verbal** (insultar, burlar-se, anomenar amb malnoms...) i **relacional** (fer córrer falsos rumors, excloure o no deixar participar en activitats del grup...).

Si s'esdevé sobre un noi o noia d'una altra ètnia té connotacions racistes (bullying racista).

Si inclou burles o gests sobre el cos o parts del cos d'una persona i li fan sentir incomoditat o humiliació pot tenir connotacions sexuals (bullying sexual).

Deu mites sobre el maltractament

1. *El maltractament només són "bromes", "coses de canalla" i és millor no ficar-s'hi.* No és cert, maltractar no és "fer una broma". Pot ser difícil distingir a vegades entre broma o situació d'abús, però quan la víctima es comença a espantar ja no es tracta d'una diversió, els adults han d'intervenir i d'aturar-ho.
2. *La víctima s'ho busca, s'ho mereix.* Ningú no es mereix ser víctima de maltractament, sigui quina sigui la seva conducta. Això només és l'excusa que utilitza l'agressor per justificar l'agressió.
3. *El maltractament forma part del creixement, imprimeix caràcter.* Aprendre a afrontar les adversitats imprimeix caràcter, però el maltractament pot ser d'una violència extrema i pot fer tornar les víctimes reservades, desconfiades, ansioses, aïllades, etc. Quina mena de caràcter es construeix a través d'aquest patiment?
4. *La millor manera de defensar-se és tornar-s'hi.* No és cert, tornar-s'hi reforça la idea que la violència i l'agressió són acceptables i que són l'únic mitjà per a resoldre els conflictes. La reacció violenta de la víctima sol empitjorar la seva situació ja que l'agressor utilitza aquesta reacció com a excusa per justificar noves agressions i els agressors són més forts que la víctima.
5. *El maltractament és una cosa de nois.* Sempre s'ha dit que les baralles han estat "coses de nois". Ara sabem però que l'agressió indirecta típica de les noies (excloure, escampar rumors...) té uns efectes tant o més perjudicials que la directa. Així les noies també són agressives encara que utilitzen formes diferents i més subtils.
6. *Només agredeixen els nois que tenen problemes familiars, o que viuen en barris marginals.* S'ha demostrat que el maltractament es dona en tots els centres i en tots els nivells socioeconòmics, de la mateixa manera que altres tipus de maltractament també es donen en totes les capes socials. Només canvien les formes utilitzades.
7. *Les víctimes són persones febles i dèbils.* No és cert. Tothom pot ser víctima en un moment donat. El grup tolera malament la diferència i qualsevol motiu discrepant pot convertir una persona en objectiu d'agressions (tenir les orelles grans, dur ulleres, ser

d'una altra ètnia, vestir, fer o pensar de manera diferent, ser molt estudiós i aplicat en un entorn que "passa", etc.).

8. *Quan els altres nens es barallen més val no ficar-s'hi i mantenir-se en una posició neutral.* Davant de situacions de maltractament no hi ha posicions neutrals. L'espectador esdevé còmplice des del moment en que no actua ni denuncia les agressions. L'agressió no és només un problema entre agressor i agredit; els agressors sovint agredeixen per impressionar el grup i és el grup qui pot aturar-los.
9. *Cal castigar els nens que agredeixen, així pararan de fer-ho.* El càstig és una de les possibilitats d'actuació després que un nen que n'ha agredit un altre, però ni és la primera opció que cal considerar ni és la més eficaç. Fins i tot en els casos més flagrants, l'agressor sovint creu que la víctima es mereix el que li passa, per tant el càstig, generalment li provocarà un sentiment d'injustícia que farà que busqui la revenja a la primera ocasió.
10. *Només la víctima necessita ajuda.* L'agressió sistemàtica pot tenir conseqüències molt greus per a les víctimes, però els agressors també necessiten ajuda. Moltes vegades l'agressió representa la única forma que saben per relacionar-se amb els altres. Quan aquests nens es fan adults tendeixen a estar implicats en conductes antisocials i delictives i a tenir problemes per mantenir relacions.

El maltractament és perjudicial per a tothom i diu molt poc a favor de l'entorn que el silencia i que el tolera. Es tracta d'una qüestió de drets fonamentals de la persona (dret a estar segur a l'escola i a ser tractat amb dignitat); les escoles són responsables de la protecció dels seus alumnes i els pares tenen l'obligació de col·laborar amb els centres.

Senyals o comportaments que poden indicar maltractament

A vegades els nens i nenes que són maltractats pels companys ho expliquen de seguida als adults, però a vegades s'ho passen tot sols; pensen que això els passa perquè son covards, perquè no se saben defensar, tenen vergonya i ho amaguen fins i tot als propis pares.

El maltractament crònic s'ha comparat a una mena de rentat de cervell on la víctima acaba creient que es mereix ser víctima; se sent vulnerable i feble. Tot i això, les persones expressen el seu malestar d'una forma o altre, de manera que hi ha uns signes externs que ens poden ajudar a copsar que alguna cosa està passant:

- Somatitzacions (al matí no es troba bé, té vòmits, mal de cap, mal de panxa...), a l'escola diu que no es troba bé i demana que el vinguin a buscar...)
- Canvis d'hàbits (fa campana, no vol anar a escola, vol que l'hi acompanyin o canvia la ruta habitual d'anar-hi, no vol anar amb el transport escolar, no vol sortir amb els amics...)
- Canvis en l'actitud envers les feines escolars (baixa el rendiment acadèmic,
- Canvis de caràcter (és més esquerp, està irritable, s'aïlla, es mostra introvertit, angoixat, ansiós o deprimat, comença a quequejar, perd la confiança en ell mateix...)
- Alteracions en la gana (perd la gana, o bé torna a casa amb gana si li han pres l'esmorzar o li han pres els diners)
- Alteracions en el son (crida per la nit, té malsons...)
- Torna a casa regularment amb el vestit o el material esparracat, perd pertinences...
- Té blaus, nafres o talls inexplicables...
- Demana diners o roba a casa per pagar el bullies
- Perd els diners de butxaca.
- Refusa dir per què se sent malament i insisteix en que no li passa res (està o se sent amenaçat per l'agressor)
- Comença a amenaçar o agredir altres nens o germans més petits.
- En casos greus pot arribar a tenir ideacions o a fer intents de suïcidi.
- Dóna excuses estranyes per justificar tot l'anterior.

Per què hi ha nens i nenes que maltracten els altres ?

Qualsevol pot ser agressor en un moment donat. Hi ha infants i joves especialment inclinats a utilitzar l'agressió en les relacions amb els altres. També hi ha infants i joves tranquils i pacífics que s'afegeixen a les agressions pel fenomen que s'anomena "contagi social" (*Ho faig perquè ho fan tots*).

Així trobem moltes raons que expliquen que alguns alumnes n'agredeixin uns altres. A vegades hi ha nois que esdevenen violents envers algú altre per afrontar una situació difícil (per la mort d'un parent o el divorci dels pares, etc.); d'altres són víctimes d'abús i traslladen als altres la seva humiliació i angoixa. N'hi ha que volen ser els més poderosos i utilitzen la violència per guanyar lleialtat; normalment no són feliços i utilitzen el maltractament per aconseguir popularitat i amics.

En qualsevol cas aquests nens i nenes han d'entendre que la seva conducta és inacceptable i que si continuen comportant-se així hi haurà

conseqüències. Paral·lelament se'ls ha de donar ajuda i se'ls ha d'encoratjar per tal que canviïn.

Per què hi ha nens i nenes que són victimitzats pels altres ?

Qualsevol pot ser víctima en un moment donat depenent de les circumstàncies, però hi ha infants i joves que tenen més probabilitats.

A vegades hi ha alumnes molt actius que són maldestres i desafortunats en les relacions amb els altres. S'impliquen en converses o s'afegeixen al grup sense ser convidats, parlen quan cal callar, fan bromes poc afortunades, etc. La seva barroeria serveix d'excusa als agressors (*és un pesat, que vagi amb els seus amics, no l'aguantem...*) però en realitat només és manca de competència social.

D'altres vegades són alumnes aplicats, que els agrada estudiar i tenen bones relacions amb el professorat i que, per això, desperten l'enveja dels companys. N'hi ha que no tenen problemes perquè tenen altres habilitats socials que els fan ser populars entre els companys i eviten ser objecte d'agressions, però en d'altres ocasions no és així, són objecte de burles i pateixen l'aïllament dels companys.

També hi ha alumnes que han estat sobreprotegits per la família i no han tingut experiències prèvies de confrontació, o d'altres que han estat educats en un ambient acollidor, tolerant i responsable, i se senten malament i insegurs quan han de fer front als atacs d'un grup d'intimidadors.

Nens que no els agrada la violència, que no participen de les batusses dels companys i prefereixen jocs més tranquils, o nenes que són més actives i al pati juguen a futbol amb els nens, per exemple, són mal vistos pels companys del mateix gènere (i a vegades també pels adults) i tenen pocs amics. El fet de tenir una bona xarxa d'amics protegeix de patir situacions de maltractament.

Els alumnes amb necessitats especials també poden ser objecte de maltractament per part dels companys que sovint no comprenen perquè es comporta d'una manera diferent. Ja hem dit que el grup tolera malament la diferència. També hi ha nens amb necessitats especials que es fan estimar i són molt volguts pels mateixos companys que en tenen cura i els protegeixen. A vegades el maltractament pot ser pitjor si les necessitats especials no són aparents (sordesa, fibrosi quística...).

Un altre cas són els alumnes que estan en situació de minoria ètnica respecte del grup. Un nen gitano en una escola de majoria paia, o a l'inrevés. Aquesta violència està ben definida en el concepte de racisme (bullying racista).

En darrer lloc cal citar un cas singular, són nois i noies que han tingut una relativament llarga experiència de victimització i esdevenen al seu torn agressors. Desenvolupen al mateix temps ambdós papers; són victimitzats per uns i victimitzen a uns altres que perceben com a més dèbils que ells. Diríem que han desenvolupat uns patrons agressius degut a l'aprenentatge social que han fet.

Sigui quina sigui la pretesa diferència és només una excusa que l'agressor necessita o crea per "justificar" la seva conducta. Aquesta diferència no és culpa de la víctima. Ningú no mereix ser victimitzat per ser allò que és ni per tenir una altra cultura o una altra manera de ser. L'escola ha de proporcionar un entorn per tal que les diferències siguin apreciades i TOTS els nens siguin valorats, també els nens que agredeixen els altres, encara que no aprovem la seva conducta i fem per millorar-la.

En qualsevol cas, i en general, no hem de veure la situació com una cosa entre bons i dolents, sinó com un problema que afecta tothom, on cadascú té la seva part de responsabilitat, i que només es resoldrà des d'una actitud no culpabilitzadora que inclogui totes les persones.

Què pots fer si penses que el teu fill/a ha patit o està patint maltractament?

Els pares sovint són els primers en adonar-se que el seu fill està patint maltractament, però tingues en compte que es pot sentir amenaçat o avergonyit i pot negar les evidències. En aquest cas l'has de respectar, deixa que segueixi el seu procés, però ajuda'l a canviar.

1. Si sospites alguna cosa pregunta-li directament, encoratja'l a parlar, digues-li que estàs preocupat pel que li passa i que l'ajudaràs sigui quin sigui el problema. No li prometis que guardaràs el secret però fes que se senti segur i tranquil, que l'ajudaràs a sortir-se'n.
2. Reacciona amb calma, no li facis retrets ni el culpabilitzis. Ja hem dit abans que no és culpa seva i que necessita ajuda per sortir-se'n. Dóna-li suport i sobretot escolta'l.
3. Demana que t'expliqui què ha passat i pren nota, pregunta-li si ha passat altres vegades, qui ha estat implicat, qui ho ha vist, on ha passat, què ha fet ell, a qui ho ha dit.

Assegura't que entén que qualsevol incident l'ha de comunicar també immediatament al mestre.

4. Si descobreixes que el teu fill és una víctima crònica, pensa com es relaciona amb els altres; potser no sap com jugar amb els altres. Ajuda'l a desenvolupar les habilitats socials escenificant situacions habituals. Fes veure que ets un altre nen i ajuda'l a donar respostes acceptables. Si descobreixes que és maltractat perquè té un mal hàbit, (rascar-se el nas...) ajuda'l a canviar-ho.
5. Demana una entrevista per parlar amb el mestre. Pot ser que tingui altres versions del fet o que senzillament no tingui coneixement del que ha passat, ja que els pares sovint són els primers en adonar-se de la situació. Informa'l de tot el que saps (data, lloc, hora, implicats, com te n'has assabentat, etc.). Pregunta-li quines actuacions té previstes el centre per aquests casos i entre els dos penseu la manera d'ajudar el teu fill; intenteu arribar a acords sobre què farà cadascú. És prioritari protegir-lo aturant la situació de maltractament. Mantingueu el contacte periòdicament amb el mestre i feu el seguiment de la situació.
6. Si penses que el mestre no et fa prou cas demana-li si el centre té dissenyat algun pla per actuar en situacions de maltractament i qui n'és el responsable. També pots demanar per parlar amb la direcció del centre per expressar-li les teves preocupacions i expressar-li la teva voluntat de col·laborar amb el centre per aturar el maltractament. Si malgrat tot no et donen prou garanties que el teu fill estarà segur, demana de parlar amb l'inspector de zona i dóna-li tota la informació i explica-li tots els passos que has seguit abans d'anar a parlar amb ell. És un dret dels alumnes estar segurs en els centres i alhora, és un deure dels centres vetllar per la seguretat dels seus alumnes.

Coses que no has de fer

- No utilitzis la violència en contra dels agressors, et poden acusar de maltractar-los i assetjar-los a ells. Recorda que solen ser menors d'edat.
- No li diguis al teu fill o la teva filla que intenti solucionar aquest problema per ell mateix. Pensa que si fos capaç de fer-ho, si pogués, no li caldria demanar ajuda.
- No intentis ocupar-te d'aquest problema pel teu compte.

Sortint del cercle de victimització

L'infant o jove que ha estat exposat a una situació de maltractament ha estat construïnt una autoimatge molt pobre, la seva autoestima va quedant considerablement danyada, especialment si ha estat patint durant temps. Per fer créixer la seva autoconfiança necessitarà ajuda, que el valorin com a persona, que confiïn en ell, i sobretot molt d'afecte.

- Dignes-li que l'estimes molt i que estàs al 100 % al seu costat.
- Reassegura'l dient que la situació no és culpa seva.
- Explica-li que reaccionant a les agressions cridant, amb por o ansietat encoratja els agressors. Ha d'intentar no reaccionar als atacs. Si l'agressor no aconsegueix una resposta de la víctima s'acaba avorrint.
- Practica tècniques d'assertivitat amb el teu fill: dir no amb fermesa i marxar del lloc. (Marxar no és fugir, és actuar de manera intel·ligent).
- Ajuda'l a pensar respostes senzilles per als atacs més freqüents: No ha de ser brillant ni divertit però ha de tenir una rèplica preparada.
- Intenta minimitzar les oportunitats que l'agredeixin; no portar coses valuoses a l'escola, no ser l'últim en canviar de classe, ni endarrerir-se o quedar-se sol als passadissos, quedar-se en un grup encara que no siguin amics seus.
- Si l'agressor amenaça el teu fill que li doni diners o objectes digues-li que els li doni, mantenir la seguretat és més important que mantenir les possessions.
- Preneu-vos temps per seure i parlar; encoratja el teu fill a que et digui com se sent, discuteix les seves idees i sentiments.
- Fes-lo sentir-se valorat quan aconsegueixi alguna cosa o quan es comporti bé. Cal que s'adoni que és important per a nosaltres i que valorem l'esforç que està fent.
- Dóna-li oportunitats per portar-se bé, deixa'l que ajudi en tasques de casa, dóna-li responsabilitats... això l'ajudarà a sentir-se valorat i important.
- Encoratja'l a fer amics, apunta'l a un esplai, encoratja'l a que tingui un hobby, especialment en alguna cosa que pugui ser brillant, per tal d'augmentar la seva autoconfiança i autoestima.

La única manera de combatre el maltractament és la cooperació entre tots els que hi estan implicats a l'escola: mestres, pares, alumnes.

Què pots fer si penses que el teu fill/a pot estar-se comportant agressivament amb algun altre noi/a?

1. Reacciona amb calma, intenta no actuar colèricament ni a la defensiva. Demana directament al teu fill què està fent i pregunta-li si s'ha comportat així abans.
2. Intenta ajudar-lo, pregunta-li si té idea de per què ho fa. Fes-lo adonar que està fent mal a un company, que el fa infeliç i que li pot portar problemes. Que la violència no és una manera intel·ligent de resoldre els conflictes i que ha de parar de fer-ho. Deixa-li clar que trobes aquesta conducta del tot inacceptable. Pregunta-li com pensa que podries ajudar-lo. Fes-lo adonar que l'estimes, i que és aquesta conducta el que no t'agrada, que treballaràs amb ell per ajudar-lo a aturar.
3. Esbrina si hi ha alguna cosa en particular que el preocupa. Ajuda'l a trobar maneres no agressives de reaccionar, sobretot si actua així en determinades situacions. Demana-li que s'aparti del lloc quan vegi que està perdent el control. Fes-li veure la diferència entre agressivitat i assertivitat (l'assertivitat és fer valer els propis drets sense atropellar els drets dels altres).
4. Parla amb el mestre i explica-li tot el que saps. Intenteu plegats aconseguir que el teu fillaturi aquesta conducta. Pot anar bé parlar amb el psicòleg del centre. Parla amb l'equip de mestres que plantegin objectius reals, que no esperin molt, ni de seguida. Demana si a l'escola hi ha un espai o algú per anar quan senti que va a perdre el control. Acordeu coses per fer.
5. Recompensa'l quan faci les coses bé i, sobretot, dóna-li oportunitats perquè en faci. Hi ha altres nens que el poden provocar si saben que està treballant per sortir-se'n. Digues-li que no caigui en la provocació i que tracti de respondre de manera assertiva.

Coses que podeu fer els pares per ajudar a créixer als vostres fills

Donar models positius: Mantenir unes bones relacions familiars. Resoldre amicalment els vostres conflictes. No acceptar la violència.

Parlar cada dia amb el vostre fill: Escoltar les seves opinions. Ajudar-lo a trobar solucions als seus problemes. No permetre que provoqui els altres. Ajudar-lo a aprendre a reflexionar. La primera defensa contra la intimidació és l'autoconfiança.

Educar-lo en uns valors de respecte i tolerància: Vetllar pel seu creixement emocional i ajudar-lo a sintonitzar amb els sentiments de les altres persones.

Definir unes normes clares i consistents: Explicar clarament què està permès i què no ho està, donant els arguments que calgui. Aplicar-les de manera consistent.

Donar-li oportunitats de construir amistats: Preguntar-li com el tracten els seus amics i companys de classe. Interessar-se per conèixer-los, convidar-los a casa.

Controlar els programes de TV: Molts programes de TV i videojocs reforcen la idea que l'agressió és la única manera de resoldre els conflictes. No es tracta de prohibir-ho, però sí de ser crític, comentar-ne la influència i oferir alternatives.

Engrescar-lo en alguna afecció: Implicar-lo en activitats que desenvolupin habilitats valorades pels nens de la seva edat. Facilitar-li materials i oportunitats per fer activitats en grup. Tingueu en compte que la intimidació sovint s'esdevé quan els nens estan junts i no tenen res per fer.

Parlar amb ell sobre com afrontar els problemes: Ajudar-lo a tenir respostes adequades en el cas que sigui molestat i/o intimidat. No l'animeu a tornar-s'hi. Tornar-s'hi és la pitjor defensa i dona a l'agressor més motius per reprendre els seus atacs.

Implicar-se en la seva educació escolar: Mantenir contactes regulars amb l'escola. Recolzar l'escola i els mestres. Si teniu dubtes és bo parlar-los amb els mestres però sense desautoritzar-los davant del vostre fill.

Acompanyeu els vostres fills i filles en el seu creixement.